

PERSONALIA

ФЕНОМЕН СІГУРДА ОТТОВИЧА ШМІДТА (до 85-річчя від дня народження)

Є особистості, ідеї та практична діяльність яких формують науковий простір, визначають його розвиток та перспективи. До кола таких знакових постатей належить й Сігурд Оттович Шмідт.

Відомий вчений народився 15 квітня 1922 р. в сім'ї московських інтелігентів. Батько, Отто Юлійович Шмідт, математик, геофізик, полярний дослідник, передав синові у спадок самовідданість у науковій роботі та еталонні мораль і порядність. Мати – музейний працівник – виховала в ньому справжній непідробний інтерес до документальних джерел історичного минулого. Отже, за словами Сігурда Оттовича, батьки відіграли суттєву роль у формуванні його особистості, світогляду, наукових інтересів.

Понад 60 років працює С.О. Шмідт на теренах науки, почавши вивчення історичного минулого з першої наукової статті в 1941 р., а в 1945 р. – ставши аспірантом Московського державного університету імені М.В. Ломоносова. Вже з юнацьких років С.О. Шмідт виявив глибоку зацікавленість вітчизняною історією та культурою XVI–XVIII ст., спрямувавши свій талант дослідника на розвиток спеціальних історичних дисциплін, зокрема, історіографії, джерелознавства, археографії, архівознавства. Науковий доробок С.О. Шмідта нині налічує понад тисячу праць.

Характеризуючи непересічний внесок ученого в історичну науку, передусім слід відзначити його як дослідника російського середньовіччя. Найбільш фундаментальні роботи С.О. Шмідта присвячені дослідженню епохи Івана Грозного, внутрішній та зовнішній державно-політичній історії та джерелам (зокрема, оповідним), державним установам, діловодству, архівам, розвитку міст, аграрним стосункам, суспільно-політичній думці того часу в Російській державі, історії російської філософії та публіцистики. До наукового обігу вченим залучено численні фундаментальні пам'ятки, здійснені як в межах окремих публікацій, так і серед іншої багатоаспектної проблематики.

Прийшовши в 1949 р. до Московського державного історико-архівного інституту (нині Російський державний гуманітарний університет), С.О. Шмідт залишається вірним йому й донині. Десятки поколінь студентів згадують його як свого Вчителя і На-

ставника. За словами Д.С. Ліхачова з передмови до бібліографічного покажчика праць ювіляра (М., 1987), професор С.О. Шмідт є гордістю цієї навчально-наукової установи. Джерелознавчий гурток, яким він керував понад 50 років, підготував десятки поколінь талановитих учених, викладачів, архівістів. Науково-педагогічний внесок С.О. Шмідта у виховання майбутніх істориків, опрацювання складних наукових проблем історичної науки, впровадження наукових знань у навчально-педагогічний процес, науково-організаційна робота були відзначені високим званням академіка Російської академії освіти.

Багато його учнів працюють також і в Україні, підтримуючи з Сігурдом Оттовичем як професійні, так і теплі та дружні стосунки – його помешкання в Кривоарбатському перевулку в Москві завжди гостинно відкрите.

Педагогічну роботу в Російському державному гуманітарному університеті С.О. Шмідт плідно поєднує з науково-академічною, багато років співпрацюючи з національною Академією наук. Від 1968 р. він очолює Археографічну комісію АН СРСР та, згодом, РАН. Під його керівництвом Комісія стала головним науково-методичним центром для археографів та джерелознавців, а він – як учень академіка АН СРСР М.М. Тихомирова – очолив проведення досліджень та публікацію фундаментальних історичних документів – літописів, пам'яток публіцистичної та історіографічної думки, актових джерел, мемуаристики та епістолярію, продовживши засновані М.М. Тихомировим фундаментальні студії в галузі укладання зведених каталогів слов'янських рукописних книг, а також каталогу особових фондів вітчизняних істориків, підготовки загально-союзних методичних посібників для атрибуції, описування та видання рукописних пам'яток. Значний внесок у популяризацію історичних досліджень належить також “Археографическому ежегоднику”, на сторінках котрого публікувалися як маститі вчені, так і талановита молодь.

С.О. Шмідт завжди в центрі подій багатьох наукових дискусій щодо об'єкта, предмета та методів таких історичних дисциплін, як історіографія, джерелознавство, археографія. Написані ним невеликі за обсягом, але фундаментальні за змістом методологічні праці складають безпосередній вплив як на розвиток історичної науки зокрема, так і на історичне знання взагалі.

Ідеї, що розвивалися ним та його однодумцями, зазнали по-

всюдного поширення, увійшовши в методичний апарат історичної науки, отримали подальший розвиток в працях його учнів та послідовників, послуговуючись розвою наукового обліку, описуванню та поширенню знання про слов'янські рукописні книги. Напрацювання С.О. Шмідта були оприлюднені під час його діяльності в СІБАЛ (Міжнародному центрі інформації про джерела з історії балканських країн та країн Середземноморського басейну), репрезентували науковий доробок його школи на численних міжнародних конференціях та симпозіумах, присвячених методологічним питанням історичної науки, дослідженню, науковому опису та вивченню історичних джерел.

І донині С.О. Шмідт плідно працює та надихає своїм багаторічним служінням науці багатьох учнів і послідовників. З властивою йому пристрасністю він продовжує вивчати історію улюбленої ним Москви, очолює Центр історичного краєзнавства та москвознавства РДГУ.

Не можна не відзначити того ґрунтового впливу, який склали праці Археографічної комісії та власне С.О. Шмідта на розвиток української археографії (до речі, слід зазначити, що його батько О.Ю. Шмідт свого часу був обраний дійсним членом Всеукраїнської академії наук та активно співпрацював з українськими вченими). У 80–90-х роках ХХ ст., коли в Україні відроджувалася діяльність Археографічної комісії, створювався Інститут української археографії та джерелознавства імені М.С. Грушевського Національної академії наук України, формувалися засади розвитку української польової, камеральної та едиційної археографії, тоді концептуальні положення російської археографічної наукової інституції органічно увійшли до теорії та методології української археографії, почали бурхливо розвиватися на національній основі. Нині Інститут української археографії займає в цій сфері лідируючі позиції, тут започатковано нові наукові серії каталогів, публікації українських джерел з різних напрямів історії та культури, історіографічних пам'яток, здійснюються фундаментальні наукові видання, виходить “Український археографічний щорічник”.

Важко переоцінити вплив концепцій та методичних розробок Археографічної комісії Росії на формування методології профільних досліджень Інституту рукопису Національної бібліотеки України

імені В.І. Вернадського, яка виконує не лише загальнонаціональні функції, а й залишається головною бібліотекою НАН України. Відправним пунктом для діяльності відділу кодикології та кодикографії та відділу джерелознавства Інституту рукопису, що займаються серед іншого підготовкою наукових каталогів рукописних книг (вже підготовлені видання слов'янських рукописних кодексів) та архівних документів (наприклад, документів Києво-Могилянської академії, листування церковних ієрархів, покажчиків особових архівних фондів українських учених та багато ін.), є археографічний та джерелознавчий доробок С.О Шмідта, що складається як із методичних напрацювань, так і з прикладних досліджень.

Російський “Археографический ежегодник” став прикладом для створення щорічника Інституту рукопису НБУВ “Рукописна та книжкова спадщина України. Археографічні дослідження унікальних архівних та бібліотечних фондів”, який виходить з 1993 р.

Характеризуючи особистість С.О. Шмідта, його колишній учень, відомий російський історик-медієвіст, член-кореспондент РАН С.М. Каштанов спробував дати визначення “феноменові Шмідта”: “не лише учений, а й діяч культури в найвищому сенсі цього слова”, якому притаманні людяність та громадянська позиція, молодість духу та захоплення творчими планами, що притягує до нього однодумців, шанувальників та друзів.

Однією з важливих рис цього невтомного дослідника є жага пізнання, яка робить його молодим та енергійним, завдяки якій він залишається прикладом для наслідування для сучасного покоління студентів-істориків, надихаючи їх на невтомне служіння Вітчизні, науці, освіті. З великою повагою та вдячністю його українські учні й послідовники, колеги та прихильники бажають йому подальших творчих сил та реалізації творчих задумів.